

II. Smyrna/İzmir Kazıları ve Araştırmaları Çalıştayı
23-24 Eylül 2016 tarihinde İzmir’de düzenlenmiştir.
Uluslararası katılımlı bu etkinlikte sunulan bildiriler
bu kitapta bir araya getirilmiştir.

SMYRNA/İZMİR KAZI VE ARAŞTIRMALARI II Ed. Burak Yolağan - Gözde Şakar - Akın Ersoy

SMYRNA/İZMİR

KAZI VE ARAŞTIRMALARI II

SMYRNA/İZMİR EXCAVATION AND RESEARCH II

Editörler / Edited by
Burak Yolağan - Gözde Şakar
Akın Ersoy

ege
YAYINLARI

SMYRNA/İZMİR

Kazı ve Araştırmaları II

Smyrna/Izmir Excavation and Research II

SMYRNA/İZMİR
Kazı ve Araştırmaları II
Smyrna/Izmir Excavation and Research II

Antik Smyrna Kazısı Yayın Çalışmaları - 10

© 2017, Ege Yayınları
ISBN 978-605-9680-61-5
Yayıncı Sertifika No: 14641
Tüm hakları saklıdır.
Yazarın ve yayıncının yazılı izni olmadan çoğaltılamaz, kopyalanamaz.

Editör/Edited by
Burak Yolaçan - Gözde Şakar - Akın Ersoy

Makaleler soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.
Makalelerin içeriği ile ilgili sorumluluk yazarlara aittir.

Articles are in alphabetical order.
Authors are responsible for the content of their articles.

Baskı
Oksijen Basım ve Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.
100. Yıl Mah. Matbaacılar Sit. 2. Cad. No: 202/A Bağcılar-İstanbul
Tel: +90 (212) 325 71 25 Fax: +90 (212) 325 61 99
Sertifika No: 29487

Yapım ve Dağıtım
Zero Prod. Ltd.
Abdullah Sokak 17, Taksim 34433, İstanbul
Tel: +90 (212) 244 75 21 Fax: +90 (212) 244 32 09
E.posta: info@zerobooksonline.com www.zerobooksonline.com

SMYRNA/İZMİR

Kazı ve Araştırmaları II

Smyrna/Izmir Excavation and Research II

Editörler / Edited by
Burak Yolaçan - Gözde Şakar
Akın Ersoy

İZMİR 2017

YAYINLARI

İçindekiler

Smyrna Agorası Yakın Çevresinin Bugünü ve Geleceği <i>Today and the Future of Ancient Agora of Smyrna and the Near Environment</i>	1
Hümeýra BİROL-AKKURT / Sibel ECEMİŞ-KILIÇ / Feyzal AVCI-ÖZKABAN / Deniz DOKGÖZ / Muhammed AYDOĞAN / Deniz GÜNER	
İzmir’de Cumhuriyet Öncesinden Günümüze Kentsel Arkeolojik Varlıkların Tespit ve Tescilinin Tarihsel Öyküsü <i>Historical Background on the Identifying and Registering Urban Archaeological Heritage in İzmir Since Before the Turkish Republic Period Until Today</i>	23
Ayşegül ALTINÖRS-ÇIRAK / Ezgi Yekbun AKSU / Hatice Ecem DEMİRDEN / Deniz HEKİMOĞLU	
İzmir’de Yahudi Mezarlıkları, Tarihçe, Kitabeler ve Smyrna Agorası’nda Yer Alan Yahudi Mezar Taşları <i>Jewish Cemeteries in İzmir, the History, the Inscriptions and the Jewish Tombstones in the Agora of Smyrna</i>	45
Siren BORA	
Smyrna Agorası Çevresindeki Bazı Osmanlı Yapıları Hakkında Değerlendirmeler <i>Evaluations About Some Ottoman Constructions Around the Agora of Smyrna</i>	69
Şakir ÇAKMAK	
Agora Kazısında Yeni Bulunan Mezar Taşları Hakkında Gözlemler <i>Observations About the Newly Revealed Gravestones during the Excavations in the Agora of Smyrna</i>	85
Ertan DAŞ	
İzmir’in 8500 Yıllık Sakinine İlişkin İzler... <i>Traces of an 8500 Year-Old Resident of İzmir</i>	93
Zafer DERİN	
Smyrna and Related Cities in the Light of Finds <i>Buluntular Işığında Smyrna ve İlişkili Kentler</i>	101
Akın ERSOY	
Osmanlı ve Avrupa Seramikleri Üzerinden Bir Okuma: Smyrna (İzmir) Agorası’ndaki Osmanlı Yerleşiminden Mutfak Kapları ile Günlük Yaşam Objeleri <i>Observations Through Ottoman And European Ceramics: Kitchenware and Daily Use Objects from the Agora of Smyrna (İzmir)</i>	119
Sevinç GÖK	
Smyrna Akropolü Savunma Yapıları <i>Defensive Structures of the Acropolis of Smyrna</i>	153
Hakan GÖNCÜ	

Smyrna Agora Roma Hamamı 2014 Yılı Orta Çağ ve Sonrası Cam Buluntuları <i>Medieval and Later Periods Glass Findings from the Roman Bath in the Agora of Smyrna in 2014</i>	169
Binnur GÜRLER / Gülten ÇELİK-ERSOY	
The Athlete Grotesques of Smyrna: The Originality of a Subject of Caricature and the Identification of a Production Workshop <i>Smyrna'dan Atletik Groteskler:</i> <i>Tematik Özgünlük ve Uzmanlaşmış Bir Koroplastik Atölye Önerisi</i>	
	189
Isabelle HASSELIN / Ludovic LAUGIER	
Revealing Izmir's Tobacco History Through Cigarette Packages Found in the Agora of Smyrna <i>Smyrna Agorası'nda Bulunan Sigara Paketleri Üzerinden İzmir Tütün Tarihine Bir Bakış</i>	
	197
Elif KOCABIYIK-SAVASTA / Ahmet UHRİ	
Female Education in Smyrna: 1840-1922 <i>Smyrna'da Kadınların Eğitimi: 1840-1922</i>	
	213
Ioannis KOUTOULIAS	
The Characteristics of Smyrnaean Stelae: Interpretations and New Attributions <i>Smyrna Stellerinin Özellikleri: Yorumlar ve Yeni Düşünceler</i>	
	223
Ludovic LAUGIER	
<i>Pistacia Terebinthus</i> the Terebinth Tree of the Agora in the Eastern Mediterranean and Smyrna <i>Doğu Akdeniz ve Smyrna'da Pistacia Terebinthus Agora'nın Menengiç Ağacı</i>	
	233
Dilek ÖZTÜRK / Ahmet UHRİ	
Bir Sağlık Kenti Olarak Antik Smyrna <i>Ancient Smyrna as a City of Health</i>	
	243
Murat TOZAN	
Smyrna Kazıları 2008-2015 Yılları Arası Bizans Sikke Buluntularının İstatistiksel ve Grafik Destekli Ön Değerlendirilmesi <i>General Statistical and Graphical Evaluation of Byzantine Coins</i> <i>from Excavations of Smyrna in 2008-2015</i>	
	257
Ceren ÜNAL / Akın ERSOY	
Smyrna (İzmir) Agorası'nda Türk Dönemine Ait Su Yapıları <i>Fountains and Cisterns from Turkish Period at the Agora of Smyrna (İzmir)</i>	
	267
Harun ÜRER / Sarp ALATEPELİ	
Localizing Smyrna in the Apocalypse: John's Visions of the "First of Asia" <i>Vahiy'de Smyrna'nın Yeri: "Asya'nın Birincisi" Hakkında Yuhanna'nın Tasavvuru</i>	
	289
Mark WILSON	

İzmir'in 8500 Yıllık Sakinine İlişkin İzler...

Zafer DERİN*

TRACES OF AN 8500 YEAR-OLD RESIDENT OF İZMİR

The Yeşilova Höyük is a mound style settlement , it was built upon 20 times that spreads over a 100 thousand square meter area and is now below the plain level today. The prehistoric settlement in Yeşilova spread to Yassitepe and İpeklikuyu starting from the end of the Neolithic Age and continued to develop. This 800 meter diameter area in the middle of the Bornova Plain that was the birthplace of İzmir's city culture is "İzmir's Prehistoric Settlement Area"

Findings from the Yeşilova Höyük show that the Neolithic people of İzmir lived within and fed from the nature and like many other peoples of the age tried to express their religion, fears and events affecting their lives through reliefs and figurines. These artefacts depicting either animals or humans help us understand the people and their life in antiquity. Lives of the first people of İzmir and the Anatolia reach us those who have settled these lands later on through their artefacts.

Bornova Ovası'nın ortasında yer alan Yeşilova Höyüğü (**Resim 1**), Bornova'nın ve İzmir'in geçmişini aydınlatmaktadır. 2005 yılından itibaren başlayan kazı çalışmaları ile Neolitik adı verilen Cilalı Taş Dönemi'nde yaşayan ilk İzmirliilerin yaşamına ve kimliğine ilişkin birçok buluntu ele geçmiştir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, Bornova Belediyesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Ege Üniversitesi'nin desteğiyle gerçekleştirilen çalışmalarla, Yeşilova Höyüğü yayılım alanı içinde (**Resim 2**) günümüzden en az 8500 yıl önceden başlayarak, Neolitik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar birçok kültürün yaşadığı anlaşılmıştır¹.

Yeşilova Höyüğü'nde, çoğunlukla dörtgen planlı ahşap çatılı evlerde yaşayan ilk toplumun, 300 ile 600 km. uzağındaki topluluklarla ilişki kurduğu, çanak çömlek ve taş aletler ürettiği, tarım ve hayvancılık yapış domuz ve alageyik gibi hayvanlar avladıkları, kum midyesi ve

* Yrd. Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İzmir – TÜRKİYE. zaferderin@gmail.com

¹ Derin 2012, 177-195.

salyangoz topladıkları, pişmiş toprak mühürlere sahip oldukları, deri işleyip dokumacılık yaptıkları anlaşılmıştır. Höyük'te yapılan son çalışmalar, İzmir'in ilk toplumunun yabanıl yaşam ve doğa ile ilişkilerini ortaya koyan yeni bulgular kazandırmıştır.

Doğa ile iç içe yaşayan, ana besin kaynaklarını doğadan elde eden İzmir'in Neolitik toplumu, aynı döneme ait birçok benzeri toplumlarda olduğu gibi inanç dünyalarını, korkularını ve yaşamlarını etkileyen unsurları kabartmalar ve heykelcikler şeklinde ifade etmeye çalışmışlardır. Kimi zaman insan, kimi zaman da hayvanlar şeklindeki bu tür betimlemeler, insanın düşsel dünyasını ortaya koyarak İzmir'in ilk toplumunu ve onun yaşamını anlamamızda yardımcı olmuştur.

Burada özellikle çanak çömlekler üzerindeki kabartmalar dikkati çekmektedir. İzmir ili sınırları içinde Ege Gübre ve Ulucak gibi kazılarda, çoğunlukla MÖ 6000-5700 yılları arasına tarihlenen Neolitik tabakalarda ele geçen kaplar üzerinde birçok insan ve hayvan kabartması tespit edilmiştir. Aliğa sınırları içindeki Ege Gübre'nin III ve Kemalpaşa ilçesindeki Ulucak Höyüğü IV-V tabakalarında bu tür buluntular ele geçmiştir². Yeşilova Höyüğü IV 1. ve 2. tabakalardaki keramik parçaları üzerinde de kabartmalar şeklinde yapılmış betimlemeler yer alır. Bunların arasında kadın figürlerini ve kurbağa, boğa gibi hayvanları tanımlamak mümkündür³.

Yeşilova Höyüğü 2012 yılı kazı çalışmalarında Geç Neolitik IV.1 tabakasında ele geçen binlerce çanak çömlek parçaları arasında iki gövde parçası dikkati çekmiştir. Bunların üzerindeki kalın kireç tabakasının temizlenmesinden sonra yüksek kabartma şeklinde yapılan betimlemelerin yabanı hayvanlara ait kabartmalar olduğu anlaşılmıştır.

Yeşilova Höyüğü Neolitik mekanlarda bulunan tüm ya da kırık durumdaki kap parçalarından ilki iri bir küpe aittir (**Resim 3-4**). Kabın yüzünde, yaklaşık 11.1 x 4.7 cm. boyutlarında, kafa ve kuyruğun uç kısmı kırık, yürür durumda bir yırtıcı betimlenmiştir. Hayvanın kuyruğu dahil tüm vücudu küçük noktalar şeklinde yapılan ve içi beyaz kireç ile doldurulmuş beneklerle kaplanmıştır. Uzun kuyruk vücuda paralel şekilde dik olarak uzatılmış, ayaklardan ikisi gösterilmiştir. Ayaklardan birinin ucunda hafif pençe şeklinde uzatıldığı anlaşılan izler yer alır.

İkinci kap parçası ise kırmızı renkli küçük bir çömleğe aittir (**Resim 5-6**). Bu kap parçasının üzerinde daha sağlam durumda kabartma şeklinde yapılmış, 4.0 x 2.9 cm. boyutlarında bir başka hayvan betimlemesi yer alır. Uzun ve dik bir kuyruğu, içi beyaz dolgulu benekleri olan vücudu ve pençeleri ile bu betimin de bir yırtıcıyı simgelediği anlaşılmaktadır.

Özel kaplar üzerindeki bu hayvanlar, MÖ 6 bin yıllarında İzmir ve civarında yaşadığı bilinen pantere, **Anadolu Leoparı** ya da **Anadolu Parsı**'na ait ilk betimlemeler olmalıdır. Yeşilova Höyüğü bulgularına göre tüm kap olarak ele geçmemesine karşın farklı türdeki kapların üzerinde yer alan panter kabartmalarından, bu canlının İzmir ve civarında, 8 bin yıldır bilindiğini söylemek mümkündür.

² Sağlamtimur 2012, Fig. 17 a-b, 18; Çilingiroğlu/Çevik/Çilingiroğlu 2012, Fig.30; Çilingiroğlu/Derin /Abay /Sağlamtimur/Kayan 2004, Fig. 25:32.

³ Derin 2011, 318, Res. 3. III. tabaka olarak adlandırılan Neolitik katlar 2016 yılında düzeltme yapılarak IV. Tabaka olarak adlandırılmıştır.

Boy 2.00-2.50 metre, ağırlığı en çok 100 kg. kadar olan ve 20-25 yıl yaşadığı bilinen bu etoburun bilimsel adı *Panthera Pardus Tulliana*'dır⁴. Anadolu'daki varlığı Prehistorik Dönem'den bu yana bilinen, Orta Doğu ve Batı Asya'da yaygın olan İran Leoparı'nın (*Panthera Pardus Saxicolor*) bir alt türü olarak da kabul edilen bu gizemli canlının, Doğu Akdeniz, Doğu Karadeniz, Doğu Anadolu ve Batı Anadolu'da yaşamış olduğu bilinmektedir⁵. Artık günümüzde Anadolu'daki varlığına ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmayan panter ile ilgili tarih öncesine kadar giden daha çok betimlemelerden oluşan buluntulardan sonra yakın dönemdeki kazılarda somut arkeolojik kanıtlara da rastlanılmıştır. Yeni buluntular, panterin Anadolu'daki varlığının Prehistorik Dönemlere kadar gittiğini kesin olarak ortaya koymuştur⁶.

Somut bilgimiz daha çok panter kemikleri ile tanımlanan zoolojik bulguları içermektedir. Erken Neolitiğe tarihlenen tabakadan elde edilen kemik parçaları bu canlının İzmir ve civarındaki varlığına ilişkin başlıca kanıtı oluşturmaktadır. İzmir sınırları içinde ortaya çıkan panter kemik buluntularının en eskilerinden biri İzmir Kemalpaşa ilçesindeki Ulucak V. tabakadan gelmiştir. Burada hayvan kemik buluntuları arasında pantere ait kemiklere rastlanmıştır. Bunların dışında Antik Efes Kenti prehistorik yerleşimi Çukuriçi Höyük'ün Neolitik ve Erken Tunç Çağ tabakalarından elde edilen kemikler⁷ de panter kemikleri olarak tanımlanmıştır. Söz konusu panter kemikleri, bu canlının Prehistorik Dönem'de, İzmir sınırları içindeki varlığını güçlendirmektedir.

İzmir sınırları dışında Bursa'da Ilıpınar'ın Neolitik tabakasında (IX)⁸ ve Çatalhöyük'ün Kalkolitik (IV) tabakasına ait 42 No'lu ev içinde de⁹ panter kemikleri bulunmuştur. Bunların dışında Boğazköy ve Troya'nın Orta Tunç katlarında da panter kemiklerine rastlanmıştır¹⁰.

Prehistorik Dönem'e ait panterle ilgili somut verilerin bir kısmını Yeşilova Höyüğü örneklerinde olduğu gibi çeşitli betimlemeler oluşturur. Günümüzden 11 bin yıl önce Göbekli Tepe'nin taşlarında, Çatalhöyük'ün kabartmalı duvar betimlemelerinde ve ana tanrıça heykelciklerinde gördüğümüz aslan ve panter betimlemeleri¹¹, yırtıcıların Anadolu toplum yaşamındaki varlığının kanıtlarıdır. Özellikle bölgemizde İzmir-Kemalpaşa'da Hellenistik-Roma Dönemi mozaiklerine¹² de yansıyan betimlemeler bu yabanıl hayvanların mekanlarda süsleme unsuru olarak da kullanıldığını göstermiştir.

Yakın geçmişimize baktığımızda İzmir'de panter ya da Anadolu Parsı ile ilgili somut birçok olayla karşılaşmaktadır. İlginç olan durum Anadolu'da bilinen panterlerin neredeyse yarısına yakınının İzmir ve çevresinde avlandığıdır. 1930- 1950 yıllarında, vurduğu parsların

⁴ Uphyrkina ve diğerleri 2001, 2617.

⁵ Can 2004, 14-15; Khorozyan/Baryshnikov/Abranov 2006, 42,50.

⁶ Galik/Horejs/Nessel 2012, 274vd.

⁷ Galik/Horejs/Nessel 2012, 268-269, Abb.5-9, 275, 301, Tab.1; Çakırlar 2012, 8, 22; Horejs 2016, 158.

⁸ Buitenhuis 2008, 216.

⁹ Hodder 2006, 260.

¹⁰ Uerpmann/Köhler/Stephan 1992, 110-113; von den Driesch/Boessneck 1981, 12 vd., 56.

¹¹ Schmit 2011, Fig.10; Mellaart 1967, Abb.VI, 13.3, 51.

¹² İzmir-Kemalpaşa ilçesinde depo inşası için yapılan sondaj çalışmalarında ortaya çıkan bir mozaik üzerinde panter betimlenmesi yer almaktadır.

derilerini üzerine manto gibi giyerek çektiirdiği fotoğraflarla tanınan İzmirli avcı Hasan Bele, nam-ı diğer Mantolu Hasan'ın tek başına yaklaşık on beş panter öldürdüğü söylenmektedir. Ancak bütün avcılar bu denli acımasız olmamıştır. 1942 yılında Urla/İzmir'de bir çoban tarafından yakalanan bir panter yavrusunun, önce İzmirli bir avcı tarafından satın alınarak dokuz ay boyunca bakıldığı ve daha sonra İzmir Hayvanat Bahçesi'ne hediye edildiği bilinmektedir. "Zoza" ismi verilen bu hayvan, canlı olarak varlığını sürdüren ve eceliyle ölen son İzmirli panterdir¹³. Aynı şekilde Selçuk civarında avcılar tarafından vurulduğu bilinen ve sergilenmek için hediye edilen iki panter de Ege Üniversitesi Tabiat Tarihi Müzesi'nde sergilenmektedir (**Resim 7**). Bunların dışında Samos Doğa Tarihi Müzesi'nde sergilenen panter de Batı Anadolu kökenlidir¹⁴.

1967 yılında Bolu Seben ilçesinde, 1969 yılında Hatay Samandağ' da, 1970 yılında Kars Karakale köyünde ve Anadolu'daki son temsilcisinin 1974 yılında Beypazarı'nda öldürüldüğünü bildiğimiz panterlerin, arkeolojik buluntulara göre 8 bin yıldan bu yana İzmir'in yabanıl doğasının önemli parçası olduğu anlaşılmaktadır. 2013 yılında olasılıkla İran'dan geldiği düşünölen bir panter de Anadolu lu hemcinslerinin akıbetine uğrayarak Diyarbakır'da vurulmuştur.

Neredeyse İzmir'in bütün kültürel süreci içinde yer alan bu canlının, soyu tüketilinceye kadar yaşamaya devam eden "Gerçek İzmirli" olduğu konusunda kuşku yoktur. Olasılıkla yaban keçisi, yaban domuzu, küçük memeliler ve kanatlı hayvanları avlayan bu etobur, bölge içinde yaşayan insanlara da zarar vermiş olabilir. Ancak Yeşilova Höyüğü buluntuları bu güzel canlının ana tanrıça gibi İzmir'in ilk toplumunda saygı gördüğünü ve onların yaşamında önemli bir yere sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yeşilova Höyüğü Neolitik toplumu içinde kutsal bir yere sahip olan ve bu yüzden ana tanrıça gibi kapların üzerinde gösterilen ve 8 bin yıldır bu coğrafyanın parçası olan panter, İzmir'i doğa ve tarihi geçmişı ile bütünleştiren bir simgedir.

Yeşilova Höyüğü'nde bulunan kabartmaların yapım kaliteleri, tasarımında görölen süreklilik, bu betimlemelerin sıra dışı bir uygulama olmadıklarını göstermektedir. Neolitik Dönem'in sade ve basit çanak çömlek yapım tarzı dikkate alındığında kullanılan motifin süsleme ve dekorun ötesinde anlamlar taşıdığı konusunda şüp he yoktur. Kabartmalarda kullanılan motifin karakterinin simgesel bir ifade tarzı olarak Taş Devri'ndeki kapsamlı bir sembolik sistemin parçası olduğu görölebilmektedir. Bu semboller dünyasına ait tekrarlanan motifler günümüzde olduğu gibi geçmişte de korku, kaygı ve saygınlık yaratan panter gibi ender görölen bir hayvanı simgelemektedir. İçerikleri yorumlamaya açık bu tür motiflerin Neolitik toplumun zengin sembol sisteminin bir parçası olduğu açıktır.

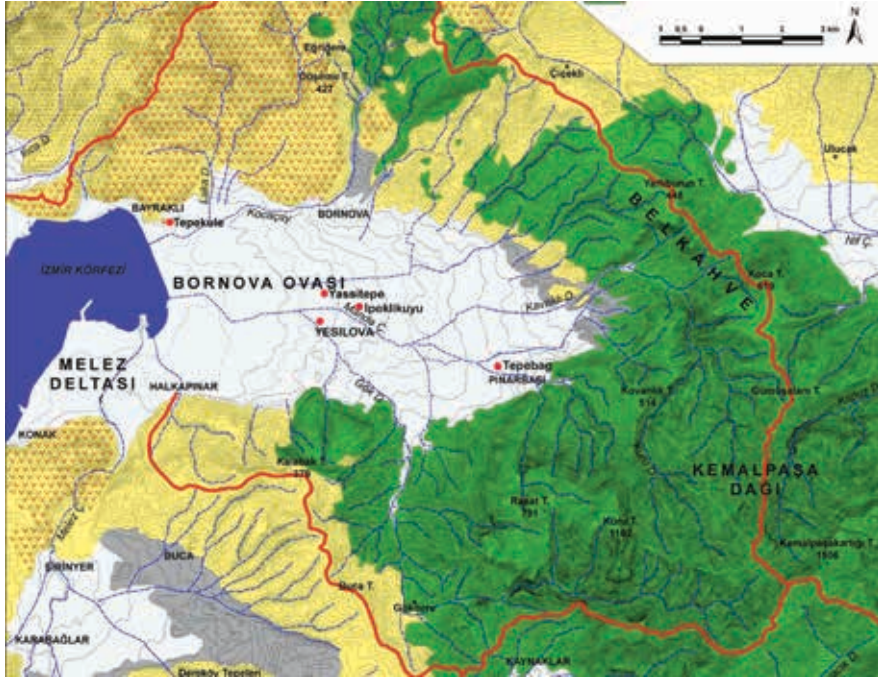
Yırtıcı hayvan betimlemeleri genellikle Prehistorik Çağ'da kutsal alanı koruyucu kimlikleri ile ön plana çıkarlar. Söz konusu betimlemeler üzerindeki hayvanların genel olarak ne mesaj verdikleri bilinmese de insanlar ile tanrılar dünyası arasında hayvanların bir bağı olduğu na inanılmıştır. Çanak Çömlekl i Neolitik Dönem'de ve sonrasında benzer tarzdaki hayvan betimlemelerinin tanrı sembolleri yerine kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunlarla, Göbekli

¹³ Derin 2013, 22-27.

¹⁴ Masseti 2010, 371, Fig.4.

Tepe, Nevalı Çöri ve Çatal Höyük’de olduğu gibi Yeşilova Höyüğü Neolitik toplumunun da gelişkin bir kültürel belleğe sahip olduklarını ve yaşamlarını etkileyen faktörleri anlamlandırarak bu kutsal işaretler yardımıyla resimsel olarak günümüze aktardıklarını söyleyebiliriz.

Onlardan aldığımız bu işaretler ile yakın geçmişimize kadar yaşam mücadelesi veren panterin, simgesel olarak da olsa varlığının İzmir’de devam etmesi gerektiğini düşünmekteyiz. İzmir’in içinde devam eden arkeolojik çalışmalar, İzmir Hayvanat Bahçesi’nde eceli ile ölen İzmirli son panter “Zoza”nın¹⁵ geçmişine dair yeni bilgiler kazandıracaktır.

Resim 1

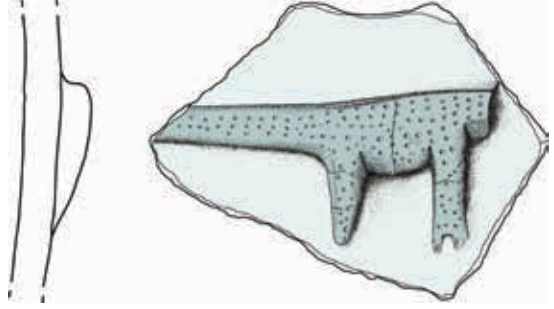

Resim 2

¹⁵ Geniş bilgi için bakınız: www.anadolupanteri.com

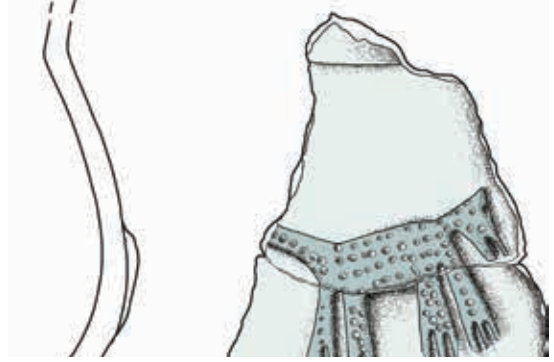
Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Kaynakça

- Buitenhuis 2008 H. Buitenhuis, "Faunal remains from the late Neolithic and Early Chalcolithic levels", S. Alpaslan-Roodenberg, - J.J. Roodenberg (eds), *Life and Death in a Prehistoric Settlement in the Northwest Anatolia. Ilıpınar Excavations 3*, Leiden, 205-226.
- Can 2004 Ö.E. Can, *Status, conservation and management of large carnivores in Turkey. Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats*, Council of Europe, Ankara.
- Çakırlar 2012 C. Çakırlar, "The evolution of animal husbandry in Neolithic central-west Anatolia: the zooarchaeological record from Ulucak Höyük (c.7040-5660 cal. BC, İzmir, Turkey)", *Anatolian Studies* 62, 1-33.
- Çilingiroğlu/Derin/Abay/Sağlamtimur/Kayan 2004 A. Çilingiroğlu, Z. Derin, E. Abay, H. Sağlamtimur, İ. Kayan, *Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995-2002, Ancient Near Eastern Studies Supplement 15*, Louvain.
- Çilingiroğlu/Çevik/Çilingiroğlu 2012 A. Çilingiroğlu, Ö. Çevik, Ç. Çilingiroğlu, "Ulucak Höyük: Towards Understanding the Early Farmings Communities of Middle West Anatolia: Contribution of Ulucak", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (eds) *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Vol. 4: Western Turkey*, İstanbul, 139-175.
- Derin 2011 Z. Derin, "İzmir'in Prehistorik Yerleşimi -Yeşilova Höyüğü 2009 Yılı Çalışmaları", 32. *Kazı Sonuçları Toplantısı 24-28 Mayıs 2010 İstanbul*, Cilt 4, Ankara, 315-323.
- Derin 2012 Z. Derin, "Yeşilova Höyüğü", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (eds), *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Vol. 4: Western Turkey*, İstanbul, 177-195.
- Derin 2013 Z. Derin, "Neolitik Dönemden Gizemli Bir Canlıya Ait İzler", *Kent Dergisi Bornova*, No: 2013:3, 22-27.
- Galik/Horejs/Nessel 2012 A. Galik, B. Horejs, B. Nessel, "Der nachtlliche Jager als Beute. Studien zur prahistorischen Leopardenjagd" *Præhistorische Zeitschrift*, No: 87/2, 261-307.
- Hodder 2006 I. Hodder, *Çatal Höyük. The Leopards Tale*, Londra.
- Horejs 2016 B. Horejs, "Aspects of Connectivity on the Centre of the Anatolian Aegean Coast in 7th Millennium BC.", B.P.C. Molloy (ed.) *Of Odysseys and Oddities, Scales and modes of interaction between prehistoric Aegean societies and their neighbours*, Oxbow Books, Oxford, 143-167.
- Khorozyan/Baryshnikov/Abranov 2006 I.G. Khorozyan, G.F. Baryshnikov, A.V. Abranov, "Taxonomic status of the leopard, *Panthera pardus* (Carnivora, Felidae) in the Caucasus and adjacent areas", *Russian Journal of Theriology* 5(1), 41-52.
- Masetti 2010 M. Masetti, "Homeless mammals from the Ionian and Aegean islands", *Bonn Zoological Bulletin* 57/2, 367-373.
- Mellaart 1967, J. Mellaart, *Çatal Hüyük*, Londra.
- Sağlamtimur 2012 H. Sağlamtimur, "The Neolithic Settlement of Ege Gübre", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (eds) *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Vol. 4: Western Turkey*, İstanbul, 197-225.
- Schmit 2011 K. Schmit, "Göbekli Tepe", M. Özdoğan, N. Başgelen, P. Kuniholm (eds), *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research. Vol. 2: Euphrates Basin*, İstanbul, 1-83.
- Uerpmann/Köhler/Stephan 1992 H.P. Uerpmann, K. Köhler, E. Stephan, "Tierreste aus den neuen Grabungen in Troja", *Stud.Troica* 2, 105-121.
- Uphyrkina ve diğ. 2001 O. Uphyrkina, W.E. Johnson, H. Quigley, D. Miquelle, L. Marker, M. Bush, S.J. O'Brien, "Phylogenetics, genome diversity and origin of modern leopard, *Panthera pardus*", *Molecular Ecology* 10-11, 2617-2633.

von den Driesch/Boessneck 1981

A. von den Driesch, J. Boessneck, *Reste von Haus-und Jagdtieren aus der Unterstadt von Boğazköy Hattusa. Grabungen 1958-1977. Bogazkoy-Hattusa 11*, Berlin.

Web Kaynakça

www.anadolupanteri.com